

Les famílies i les seves relacions amb l'escola i la societat davant del repte educatiu, avui

Jordi Riera

Resum

La funció i competència educativa de les famílies, com a institució educativa per excel·lència en tant que nucli primari d'afecte, atenció i cura del desenvolupament dels nens, és en l'actualitat una prioritat reflexiva per a tots. Les famílies d'avui, d'estructuració diversa, complexa i heterogènia, ho afronten en el marc de les relacions que estableixen amb el seu entorn social proper i distant, en un context sociodigital de xarxes de relació i comunicació social creixent. El repte és, saber trobar un nou equilibri entre les actituds proteccionistes i autoritàries d'una altra època, i les permissives, liberals i generadores de confiança actuals, sense deixar de mantenir una imatge ferma i coherent davant els fills.

Paraules clau

Adults, Educació, Escola, Família, Hiperconsum, Hipermodernitat, Menors, Oci, Relacions, Societat

Las familias y sus relaciones con la escuela y la sociedad frente al reto educativo, hoy

La función y competencia educativa de las familias, como institución educativa por excelencia en tanto en cuanto núcleo primario de afecto, atención y cuidado del desarrollo de los niños, es en la actualidad una prioridad reflexiva para todos. Las familias de hoy, de estructuración diversa, compleja y heterogénea, lo afrontan en el marco de las relaciones que establecen con su entorno social cercano y distante, en un contexto sociodigital de redes de relación y comunicación social creciente. El reto es, saber encontrar un nuevo equilibrio entre las actitudes proteccionistas y autoritarias de otra época, y las permisivas, liberales y generadoras de confianza actuales, sin dejar de mantener una imagen firme y coherente ante los hijos.

Palabras clave

Adultos, Educación, Escuela, Familia, Hiperconsumismo, Hipermodernidad, Menores, Ocio, Relaciones, Sociedad

Family relations with school and society before the educational challenge today

Families' educational role and competence, as an excellence educational institution and primary unit of affection, attention and care for children development is a priority today. Today's families, with their diverse, complex and heterogeneous structures, face it in the framework of different relations established with their closer and distant social milieu, in a socio-digital context with growing relationship networks and social communication. The challenge is to find a new balance between yesterday's protectionism and authoritarianism and contemporary permissive, liberal and trust generating attitudes, keeping a firm and coherent image before children.

Key words

Adults, Education, School, Family, Hiperconsumption, Hipermodernity, Minors, Leisure time, Relationships, Society

Autor: Jordi Riera

Títol: Les famílies i les seves relacions amb l'escola i la societat davant del repte educatiu, avui

Referència: Educació Social, núm. 49, p11 p24.

Adreça professional: jordirr@rektorat.url.edu

▲ Introducció

En un món tan canviant i accelerat com el nostre és oportú poder compartir reflexions crítiques, serenes i multifocals al voltant de temes i qüestions tan fonamentals com és el cas d'aquest monogràfic a l'entorn del paper de les famílies d'avui i el repte educatiu. Sens dubte, la funció i competència educativa de les famílies, com a institució educativa per excel·lència, en tant que nucli primari d'afecte, atenció i cura del desenvolupament dels infants, és en l'actualitat una prioritat reflexiva per a tots.

Ho és en el sentit més ampli de l'educació en majúscules, allò que fa referència a la comprensió holística de la persona humana i el seu esdevenidor. Tant en l'àmbit de l'estimar, com del sofriment; en l'àmbit del ser com del tenir; en l'àmbit de l'esforç com en el de la satisfacció; en l'àmbit del *jo* com en el del *nosaltres* i l'*ells*,... la família esdevé educadora en la seva dimensió més crítica, substancial i insubstituïble. Missió aquesta que l'actual context post-modern de fragilitats axiològiques, proclames borroses i d'emocionalitats fungibles, no fa res més que accentuar la seva rellevància.

L'escola, els mitjans de comunicació, i les institucions educatives formals i no formals, poden col·laborar-hi en xarxa de coresponsabilitats, però mai no podran igualar l'impacte que genera l'educació familiar en l'àmbit dels valors, actituds davant la vida i comportaments basals de la persona, ja que aquesta està basada en la seva força testimonial (en tots els sentits), en la via transmissora emocional, i en el valor confirmatiu de l'aprenentatge des de l'afecte mutu, en absència de jutges formals de l'aprenentatge o de butlletes d'avaluació.

I aquest repte, les famílies d'avui, d'estructuració diversa, complexa i heterogènia, l'afronten en el marc de les relacions que estableixen amb el seu entorn social proper i distant, en un context sociodigital de xarxes de relació i comunicació social creixent. A la manera de dir de Mounier, aquesta "*persona de persones*" que representa la nostra *comunitat* de pertinença, també ha diversificat les seves expressions, relacions, formes i continguts, lluny de mantenir-se com a grup referencial de socialització secundària en singular. La comunitat d'avui, també esdevé progressivament complexa, diversa i multidimensional, tant des de l'increment de l'heterogenïtat sociocultural, com idiomàtica, i de valors,... com des de la perspectiva dels canals, mecanismes i models de comunicació i relació.

Efectivament, immersos en un món ple de canvis tecnosocials que cada cop són més accelerats "*...en el nostre món de la cibercultura, de la nova intel·ligència col·lectiva, l'acceleració dels canvis és tan forta i tan generalitzada que fins i tot els més*" enganxats "*se senten sobrepassats a diversos nivells*" (Lévy, 1998:25), cal pensar i reflexionar seriosament sobre la mateixa Educació, al voltant dels sistemes i entorns d'aprenentatge i, no cal dir, sobre els mateixos agents i institucions educatives formals i no formals.

Així com els sistemes formals d'educació (escola, universitat, ...) ara per ara replantegen urgentment i profundament els seus propis mecanismes i estratègies d'ensenyament / aprenentatge i, en general, es replantegen l'educació com un macrosistema complex d'interaccions formals i no formals més enllà de la escola, també cal que l'entorn familiar, i específicament allò que entenem per "nucli primari", reflexioni, rellegeixi i reinterpreti el seu rol educatiu (es formi?) en el marc de les noves relacions tecnosocials que ocorren en el si de la nostra societat cibercultural, fruit del que alguns autors denominen ja *el quart* naixement de la humanitat (Pérez, C. coord 2002).

Que l'entorn familiar, reflexioni, rellegeixi i reinterpreti el seu rol educatiu

Efectivament, en sentit metafòric il·lustratiu i a tall de síntesi històrica, podríem afirmar que l'home s'ha refundat, des de la seva aparició sobre la terra, quatre vegades, en quatre moments històrics de grans sacsejades, inaugurant noves formes de vida, d'economia, de valors i de coneixements. Quatre moments que han significat canvis tecnològics fonamentals.

Durant uns 3.000.000 d'anys, la humanitat ha viscut de la caça i la recol·lecció. Fa 30.000 anys que apliquem l'agricultura i uns 300 que vam començar l'activitat industrial; fa poc més de 30 anys que ens movem en l'era de la informació i la robòtica.

El volum d'informació ha augmentat 200.000 vegades més ràpidament que la població del planeta. Ens trobem en l'epicentre d'una nova refundació de l'home que té com a eix central la informació, l'accessibilitat d'aquesta i, per què no dir-ho, la lluita també pel seu control. El repte és cert, ens porta més enllà de la informació i ens situa davant d'una nova societat del coneixement. Però la "societat del coneixement" passa per una concepció oberta, crítica i estable a les fonts primeres i a la seva autenticitat. Vet aquí que, en aquest sentit, la família també juga i jugarà un rol important, perquè, paradoxalment, la teranyina de les xarxes de la intercomunicació humana poden esdevenir autèntiques xarxes d'incomunicació. I és en aquest sentit que l'entorn familiar pot ser-ne un autèntic antídoto o espai de mediació. M'explicaré.

En aquest sentit, un estudi publicat al *International Journal of Information Management* explica i demostra com al voltant del món de la informació i de les tecnologies associades es produeixen tres fenòmens successius:

En primer lloc, quan en una empresa o institució no flueix la informació de qualitat, es produeix un cert entusiasme i expressió de la necessitat de *tenir* més informació. Es considera nefast "*assabentar-se de les coses pels conductes informals més insospitats ...*".

En la segona fase -quan milloren i augmenten els canals i, per tant, el volum d'informació que arriba...- es passa a qüestionar fins a quin punt la informació és un *actiu*. Es qüestiona la necessitat de tota la informació que es rep. Resulta difícil *seleccionar* la informació d'interès.

Finalment, arribem a la tercera fase: la sobrecàrrega d'informació, allò que alguns experts han anomenat “*infoxicació*”: una tercera part dels entrevistats en aquesta última fase confessaren que rebien durant el dia “enormes quantitats” d'informació no sol·licitada. La meitat de les persones entrevistades van admetre que eren “incapaces de manejar” tota la informació que rebien. De fet, el 42% va afirmar que tenien problemes de salut (estrès, ansietat, etc.) per culpa de la sobrecàrrega d'informació. En aquest sentit, l'estudi va ajudar a identificar el que ja es coneix pel “Information Fatigue Syndrome”, terme encunyat pel psicòleg britànic David Lewis l'any 1996, qui afirmava ja en aquell moment que : “*Knowledge is power, but information is not*”.

Doncs bé, en aquest context, preguntar-se per la rellevància de l'educació familiar és cabdal, en la mesura que la mateixa institució familiar també ha patit canvis i reestructuracions internes i externes, la qual cosa comporta des-aprendre i tornar aprendre nous models i estratègies educatives que permetin afrontar els reptes educatius actuals des de la mateixa i pròpia institució.

Institució que, com dèiem, es troba immersa també en el present en un procés de reconstrucció sociocultural. En la societat preindustrial la relació matrimonial se sostenia en gran manera pel *llaç* de ferro de la causa comuna: L'economia familiar i el repartiment de rols. Amb la modernitat va arribar la dissolució de la família com a comunitat econòmica. L'home va desenvolupar més el rol *sustentador* i la dona un rol més *emocional*. La postmodernitat ha tornat a trencar aquests rols i els ha deixat en *suspens*, amb un alt grau de llibertat, de recerca d'autenticitat, però també de complexitat i fragilitat. La família nuclear, occidental, ha viscut, doncs, un procés d'alliberament important pel que fa als models tradicionals: la incorporació de la dona al treball, la igualació teòrica de determinades funcions i activitats, ... etc., ha generat més graus de llibertat, entesa com l'ampliació del radi de vida, guanyant espais d'acció i realització així com possibilitats d'elecció. D'altra banda, però, s'han generat nous riscos, conflictes i ruptures en el si de la Institució familiar. Separacions, divorcis, o pares/mares absents,.. etc. formen part de la creixent heterogeneïtat familiar d'avui.

Hem d'intentar que l'evolució de la institució familiar no representi la justificació primera de la seva incompetència

Vet aquí, doncs, un repte paradoxal al que hem de saber-hi trobar el full de ruta de superació: Ens trobem davant de la paradoxa històrica d'una apertura de les relacions familiars i una creixent heterogeneïtat creixent en la seva estructura que, més enllà de les malenconies, també ha facilitat l'obertura d'un nou model més lliberal de les relacions pares-fills i l'establiment d'un nou model de relacions de confiança. El repte és, doncs, saber trobar un nou equilibri entre les actituds proteccionistes, autoritàries i exemplificadores d'una altra època, i les permissives, lliberals i generadores de confiança actuals, sense deixar de mantenir una imatge ferma i coherent davant dels fills. Hem d'intentar per diferents mecanismes i accions, que l'evolució de la institució familiar no representi la justificació primera de la seva incompetència. Això últim seria allò mateix que delegar avui, per “causes alienes a la voluntat”, i per tant de manera negligent, totes les responsabilitats *a tercers*, com ara l'escola.

La relació família-escola

En aquest context, doncs, d'evolució i canvis, l'escola com a Institució també està sent interpel·lada en la seva essència i sentit històric-evolutiu. Certament, fins a mitjan segle XX, l'escola va romandre com una institució que operava al marge de les famílies i de l'entorn, com a instructora i "transmissora de coneixement", de cultura general. Actualment, ens trobem davant d'una proposta d'una autèntica revisió profunda dels nostres eixos i accions professionals educatives. Se'ns proposa que, meditatament i argumentadament, fem una transició d'un model educatiu històric i quasi fundacional de l'escola, a una escola capaç de mediar entre el coneixement i els processos d'aprenentatge dels educands, interpel·lats en la seva capacitat d'individualitzar-se i excel·lir en el desenvolupament d'aprenentatges diversificats i únics.

Així, doncs, estem davant d'una escola que transita, no sense dubtes, de l'èmfasi en l'*ensenyar*, cap a l'èmfasi en l'*aprendre*; de l'èmfasi en la *instrucció* cap a l'èmfasi en la *formació* i l'*educació*; de l'èmfasi en els *resultats* a l'èmfasi en els *processos*; de l'èmfasi en el *volum d'informació* a l'èmfasi en les estratègies de recerca, selecció i estructuració de la informació; de l'èmfasi *magistrocentrista* a l'èmfasi *paidocentrista*, i de la mediació docent; de l'èmfasi en les escoles d'educació *especial* a l'èmfasi en les polítiques *inclosores* i de la diversitat; de l'escola generada a l'ombra de les necessitats i encàrrecs d'una Societat Industrial moderna, a l'Escola que vol i ha de tenir el protagonisme que li correspon en la societat de la comunicació i la construcció compartida del coneixement.

Evolucionem, doncs, cap a una escola que ja no protagonitza en solitari la funció educativa i que s'endevina com una institució més del complex món educatiu en xarxa de coresponsabilitats socioeducatives, en què les mateixes ciutats són *educadores*.

Així, doncs, i en síntesi, família i escola viuen moments de grans canvis, de grans crisis, no en el sentit negatiu del mot. Moment de canvis, d'evolució, de reinterpretacions.

No és fàcil, doncs, que en aquest punt culminant i alhora crític de les seves respectives històries, les relacions entre dues institucions siguin fluides i comprensives. Precisament per tot allò que s'ha exposat fins aquí, aquestes *relacions* mútues tampoc no estan en el seu millor moment, perquè la fotografia de cadascuna de les parts sortiria clarament moguda avui, borrosa, en moviment.

En aquest punt, però, esdevé un fenomen contradictori. Si bé es percep, com dèiem una certa crisi sostinguda de relacions entre la "institució familiar" i les institucions educatives formals (*desencís en els centres escolars, gairebé desaparició de les escoles de pares, poca confiança en les lleis i "reformes educatives"...*), lamentablement, augmenta també el grau d'exigència mútua i de crítica sostinguda. D'altra banda, però, augmenta la necessitat sociocul-

tural expressada de teixir més i millors relacions estructurals i conjunturals entre ambdues institucions educatives, en forma de *pactes* fins i tot, en les quals també hauríem d'incloure les institucions educatives no formals des d'una perspectiva sistèmica, per afrontar junts i més coordinadament la funció educativa dels nens i nenes, joves, del segle XXI, davant els canvis abans esmentats als quals estem sotmesos. Parlem de “xarxes educatives”, plans d'entorn, projectes educatius de ciutat, etc.

Però aquesta situació de tensió bipolar podria ser productiva, si és dialèctica. Si fuig de les respostes pendulars, que massa sovint són la resposta política als fenòmens complexos. I l'Educació ho és. Qualsevol simplificació del repte educatiu avui, l'hipoteca en el seu esdevenidor, i més si tenim en compte que el rellotge del canvi social i tecnològic avança a gran velocitat. En tot això, per tant, hauríem de vetllar perquè els nostres infants o adolescents no hagin de sobreviure en un context de permanent confrontació a l'entorn dels reptes de l'educació i les responsabilitats associades. Família, escoles, instituts i institucions educatives no formals, són *referents* clars dels educands, que haurien d'oferir-los un teixit cohesionat al voltant dels objectius i a l'entorn del repte del seu desenvolupament global, social i talentós. Dit d'una altra manera, el “xoc referencial”, no hauria de ser la font principal dels seus problemes.

Luigi Luca Cavalli-Sforza, en la seva obra *Gens, pobles i llengües*, ens parla dels diferents mecanismes de transmissió cultural. Destaca les poques probabilitats d'èxit d'una transmissió cultural que es fonamenti en diferents emissors (molts emissors i un receptor) i que, a més, aquests plantegin valors i coneixements dispersos i/o contradictoris. El receptor pateix i evidencia la contradicció entre els referents i, si afegim un cert grau d'*infoxicació* -al qual hem fet referència abans-, procedent de l'entorn *cibercultural*, no cal dir que no trigarà a sorgir el *conflicte* que posarà a prova les capacitats i recursos de l'educand, sovint poc madures per progressar airoso.

Caldrà repensar les relacions, recuperar les complicitats i recerocar la molt sovint perduda confiança mútua entre escola i famílies

Per tot això, caldrà repensar les relacions, recuperar les complicitats i recerocar la molt sovint perduda confiança mútua entre escola i famílies¹. Una i altra realitat institucional beuen del potencial educatiu de l'altre, i no podran seguir massa temps en la dinàmica de la mútua desacreditació. Sens dubte, la diversificació de les estructures familiars, la incorporació progressiva de la dona al mercat de treball i les disfuncions entre el temps laboral i el temps per al desenvolupament de les funcions primàries del nucli familiar (entre elles l'educativa), fan més complexa la recuperació d'aquesta relació i han modificat sensiblement “*el marc socioeducatiu en què els infants i joves construeixen la seva experiència quotidiana*”².

Però malgrat això, i justament degut a tot això, caldran dues coses:

- Que la família assumeixi de ple que una posició *laxa* o *subrogada* o excessivament permissiva davant l'educació dels seus fills, on el recurs fàcil de la concessió *material* esdevé quasi bé l'únic reforç de la relació

parental-filial (*a dir del filòsof Lipovetsky, molt propi de la nostra societat hipermoderna, on el consum esdevé teràpia*)³, ens porta a un camí farcit de futures dificultats en el terreny dels valors. I en aquest sentit, tal com apunten estudis molt recents⁴, l'absència testimonial de referents socio-culturals i de valors bàsics en el moment de formar els fills en pautes de conducta fonamentals, i en normes de relació social assertiva o de judici moral (en el marc de l'ètica de mínims) ens pot abocar a l'augment del fracàs educatiu familiar i com a conseqüència del fracàs escolar (o millor encara: *de l'èxit escolar*) en la mesura en què aquestes dues dimensions de fracàs (o millor encara: *d'èxit*) van quasi sempre estretament lligades.

- Que l'escola assumeixi altres maneres i fórmules d'establir la relació amb les famílies, a partir d'una renovada manera de proposar la participació dels pares a l'escola no lligada exclusivament a la participació dels pares en el Consell Escolar o a les AMPAS de l'escola, que per cert no gaudeixen d'una àmplia participació en el moment d'escollir els seus representants.

La participació dels pares en el projecte educatiu del centre (PEC) hauria de fonamentar-se en dues línies estratègiques fonamentals: la formal, fruit de la seva participació activa en el seu reconeixement i millora, i la informal, lligat a com els principis bàsics del projecte s'estenen a casa i a l'entorn de la quotidianitat familiar. De fet, ens podríem preguntar quantes famílies reconeixen i estenen a l'entorn de casa el PEC de l'escola dels seus fills, en els principis i valors fonamentals. Creiem que l'escola hauria d'intensificar aquestes accions comunicatives i orientatives, i no confondre la participació dels pares en l'educació dels fills, només des d'una perspectiva de la participació en els òrgans formals dels centres, habitualment baixa.

Ben segur que escola i família tenen en tot això molt camí a recórrer, si no es queden mútuament instal·lades en els propis recels i dèficits actuals. No cal insistir en la transcendència de la millora o recuperació d'aquesta relació, partint de les mateixes dificultats mútues, o més ben dit, dels mateixos reptes actuals, molt diferents als de fa 50 anys enrere o més.

La relació família-societat

El repte de l'educació dels fills, per tot el que hem dit anteriorment, no comença ni acaba amb la seva relació amb l'escola. Ja, anteriorment, hem fet referència a la impossibilitat de segregar l'impacte de l'educació familiar de l'impacte educatiu que genera el propi context social en diferents formats relacionals i on la família s'integra. En concret parlarem, bàsicament, aquí de tres elements "de context social" que situen clarament la família davant el repte d'educar i, sobretot, davant la necessitat de prendre posició. N'hem

seleccionat aquests, precisament, no només per la seva rellevància des d'una perspectiva educativa, sinó també per la seva rellevància social, en la mesura que és tota la societat que hi està compromesa.

La hipermodernitat i l'hiperconsumisme imperant

Pel que fa a la hipermodernitat i l'hiperconsumisme referenciarem, a grans trets i a l'efecte d'aquest document de síntesi, algunes paradoxes pròpies de la hipermodernitat i del hiperconsumisme.

D'una banda, autors com Lipovetsky (2006) ens dibuixen un context social *hipermodern* i màximament individualitzat, on la recerca de la màxima llibertat per a l'individu coincideix paradoxalment en el temps amb un moment psicosocial on sembla que creixen els símptomes psicosomàtics i de trastorns compulsius, depressions, ansietats, per no parlar de la sensació d'impotència i d'infravaloració d'un mateix. En realitat, i probablement en aquest context social, molts dels autors experts en aquestes anàlisis, indiquen que allò que més ens hauria d'inquietar no és la *dictadura* del plaer, sinó la progressiva fragilització de la personalitat. La cultura hipermoderna vindria, doncs, caracteritzada per l'afebliment del poder educatiu i regulador de les Institucions col·lectives com la família, la religió, els partits polítics, l'escola... d'on l'individu semblaria cada vegada més allunyat, més autònom, més mòbil, fluid i independent. Però, paradoxalment, segons Lipovetsky, tindriem un individu més vulnerable psicològicament, on la desregularització institucional generalitzada estaria generant molta inseguretat, pertorbacions de l'ànima, una creixent desorganització de la personalitat i una preocupant multiplicació dels discursos de la cultura de la queixa.

D'altra banda, ens trobaríem també en un context de màxima penetració consumista on la societat, i sens dubte els nostres menors no se n'escapen, reforça dia rere dia el valor del consum com a quelcom que ajuda a viure i que proporciona plaer. Si ho *vols* ho *tens*, segons diuen alguns titulars publicitaris de diverses entitats financeres. El diner ja no és el problema. L'hiperconsum s'instal·la al nostre voltant d'una manera silenciosa i continuada, imparable. Un hiperconsum que ja no reflecteix una manera de *lluir* allò que l'altre no té, sinó que expressa una penetració del consumisme com a realització personal, com a resposta a les nostres mancances i fins i tot com a teràpia pels sentits i de la pèrdua del sentit.

I és en aquest context d'*hiperconsum*, que cala en el fons de la *fragilitat* que comentàvem en l'anterior punt, que les famílies tenen el repte d'educar. El gran repte de respondre constructivament (que no reactivament) a les noves coordenades del consum. Díficil repte, sens dubte, però en el qual no podem caure-hi sense proteccions i sense capacitat de resistència. Educar els nostres fills en aquest àmbit suposa i suposarà cada cop més, a les famílies, de forma dialogada però sense por, un dels grans reptes de present i futur. El valor de l'esforç, de la singularització, i de la mateixa formació del caràcter

i la voluntat, estan en joc en aquest àmbit. Una família que no posi límits raonables, que confongui el diàleg amb el *laissez faire*, o que en un context d'hipotètica responsabilització esdevingui un entorn de permissivitat i/o abandonament educatiu, no genera cap bona expectativa ni als seus fills ni a la societat a la qual pertanyen.

Certament, el context social que hem apuntat no ho posa fàcil a ningú, però caldrà preguntar-se cada cop més críticament per les raons que ens porten a l'aposta familiar.

Des d'aquí, i referint-nos a aquest repte en el present social que ens envolta, som tanmateix optimistes. Entre altres raons perquè tampoc mai no s'havia escrit tant sobre aquestes qüestions; tampoc en el passat, i en molts casos, els pares dedicaven tant de temps als seus fills (paradoxalment) i tampoc la preocupació per a la millora de les nostres relacions no havia estat mai tan accentuada com ara.

La progressiva tecnològització de l'oci i de les relacions

En aquesta segona dimensió sociotecnològica tenim també un repte molt important a tenir en compte des de l'educació familiar. Avui per avui, i de manera quasi genèrica i transversal (socialment parlant) a la gran majoria de les llars catalanes podem trobar diversa tipologia d'eines TIC, que van des de la TV-interactiva, a les videoconsoles, MP3, MP4, mòbils de 4a generació, PDA's, i no cal dir, més d'un ordinador connectat a la WWW, amb amplex de banda cada vegada més importants. En síntesi, també s'aprecia una marcada tendència a la "integració digital" de totes aquestes eines en altres màquines que progressivament concentraran cada cop més les diferents funcionalitats en màquines totals, versàtils i cada vegada més integrades en la vida domèstica, fins al punt que tendiran a fer-se invisibles.

Aquesta progressiva integració total de les necessitats d'oci, informació, aprenentatge, relació social, etc. en poques màquines digitals interactives, cada cop menys voluminoses i més atractives per la seva versatilitat i fàcil operativitat, poden també portar-nos a la invisibilització dels infants, que, integrats en les mateixes màquines, tinguin una certa tendència a desaparèixer de l'espai comú familiar, cas d'existir. I el que és pitjor, la seva progressiva invisibilització (la dels infants) aniria associada a la invisibilització progressiva de les seves relacions quotidianes, dels seus neguits, de les seves afecions, dificultats, o emocions.

Avui ja és freqüent trobar en moltes llars l'habitació-dormitori del nen com un autèntic fortí tecnològic

De fet, no estem parlant pas de ciència ficció, ja que avui ja és freqüent trobar en moltes llars catalanes la progressiva conformació de l'habitació-dormitori del nen com un autèntic fortí tecnològic, on el noi o la noia hi dedica molta part del seu temps restant i de continuïtat de la seva vida escolar o extra-escolar. Sovint, i a més a més, en aquests fortins hi podem trobar una activitat frenètica tecnològica integrada, ja que no és infreqüent comprovar com po-

den estar-hi escoltant música MP3 directa a l'orella, mentre es fan (o intenten fer) els deures, jugar a un videojoc, mirant la TDT a l'ordinador o parlar simultàniament i privadament amb vuit o deu amics en el Msn, o agrupant-los en autèntiques videoconferències domèstiques, amb les webcam. I enmig de tot plegat, hauran arribat uns quants SMS i alguns *whatsapp's* de retorn.

I ens preocupa, a més a més, que tot això anterior esdevingui en un marc de progressiva *solitud* reial dins d'aquest fortí, ja que la progressiva reducció de la natalitat al nostre país, ha reduït també el *soroll* relacional *-del tot beneficiós a efectes educatius-* entre els germans d'una hipotètica família... nombrosa? El noi/noia que, a tot estirar, té un germà o germana més, a *l'altra habitació*, no es veu obligat a negociar usos, activitats, hàbits o conductes,... amb qui compartir dormitori, per exemple. Tot això passa, doncs, en la solitud del propi reialme. Habitacions tancades, plenes d'autarquia decisòria i experiencial, d'una cada cop més alta connexió amb el món global i amb el ludisme més interactiu i absorbent carregat d'imaginari fascinants, però paradoxalment amb una cada cop més baixa connexió amb les persones properes de la família, amb les quals es troben a poques passes del fortí.

I això, que en podríem dir el nou fenomen del "fill tecno-absent", aniria agafat de la mà del fenomen ja més conegut dels "pares absents", que estan o no fora de casa, viuen avui molt més pendents de la seva pròpia realització personal, o de la seva feina, en aquest mon tan carregat de necessitats diverses on el consumisme afecta també la manera de veure, entendre i conduir la família. Els nens "absents", i si ens permeteu la ironia, també deixen més tranquils els pares per tal que aquests puguin també desaparèixer, o fins i tot trobar els seus moments tecnològic-digital de connexió al món global (que no amb la parella) a l'habitació del costat, a unes passes més enllà, en altres reialmes d'individus adults, sovint també sols, i en tot cas no pas parentals.

I tot això anterior, podria anar passant de manera progressiva i instal·lant-se de manera ben poc sorollosa i quasi invisible. Però, malgrat que se'ns pot endevinar un to no del tot optimista sobre això, lluny de dimonitzar-ho *per se*, voldríem trencar una llança, en aquest context, a favor de l'acció proactiva de la família en tot plegat. A favor del *no deixar-se* portar pels esdeveniments.

Aquest és el segon repte que plantegem aquí. La família, amb l'escola al seu costat, pot evitar ben segur que l'escenari que hem dibuixat més amunt no es precipiti de manera definitiva. Cal consciència i capacitat de reacció davant d'aquest escenari. Trobar moments i maneres de jugar plegats, a la TV interactiva del menjador de casa, regulant espais i temps, seleccionant jocs i coneixent (bo i acostant-se als fills) el fenomen d'internet i el Msn. Un pare que es dona d'alta del Msn, també pot conèixer el mon del seu fill i parlar el seu llenguatge. L'aproximació és l'estratègia cabdal de la pedagogia de la quotidianitat.

No cal conèixer-ho tot dels nostres fills (tampoc ho saben l'antiga generació), però sí acostar-nos a aquest nou món, visualitzar-lo i evitar, en la mesura del possible, que la construcció dels *fortins* sigui la solució als

nostres problemes intrafamiliars, o una mala manera d'expiar la culpa o la mala consciència que, com a pares, puguem experimentar per altres raons de dedicació o absència. La família, amb les seves estratègies fonamentals i elementals de comunicació i diàleg entre pares i fills, hauria de recuperar la *conversa* perduda (la de l'oci compartit o la reparadora) com a antiverí elemental enfront d'aquesta invasió tecnològica i tecnorelacional. Sembla elemental, però no per això fàcil de *reprogramar* en les nostres agitats vides professionals i socials. Tot i així, valdria del tot la pena.

La infantilització dels adults, o l'adultització prematura dels menors

Finalment, i en part derivat de moltes de les situacions descrites anteriorment, voldríem posar l'accent en un tercer i últim punt. Es tracta de l'evidència que es va fent palesa en la nostra societat on el paper de l'adult sembla infantilitzar-se per diversos mecanismes de reacció davant les seves responsabilitats educadores o de referència moral.

Sembla com si la figura de l'adult torni cap a models de comportament infantil quan es desresponsabilitza de determinades funcions adultes (entre elles l'educadora) i en comptes d'actuar en conseqüència, necessita que alguna tercera instància prengui les decisions per ell. És un adult que demana la presència de la "Super Nani", perquè no sap com assumir les responsabilitats parentals ni les estratègies educatives elementals dels seus fills.

És un adult que necessita que l'Administració li recordi les pautes de comportament bàsic a escala cívica o professional. És un adult que lluita per tornar a ser *lliure*, com abans d'esdevenir pare, i així recuperar l'eterna joventut. És un adult que tendeix a la culpabilització dels altres, en comptes d'assumir les pròpies responsabilitats autocríticament. És un adult que prefereix tractar de *col·lega* el seu fill que de *pare*, perquè això abans que res li dóna més expectatives de "bon rotllo" amb els seus fills, que no pas si ha d'actuar com a referent moral o de *límits* comportamentals.

A l'altre costat de la balança, complica més la situació el fet que es puguin demanar als menors comportaments més esperables dels adults, tant pel que fa a les relacions afectives, a l'assumpció de responsabilitats prematures (on queda el dret a ser infant, a vegades?), a l'autoregulació d'hàbits, comportaments i normes, o al mateix rol "adultitzat" que desenvolupen els menors en determinades dinàmiques socials de famílies desestructurades.

Una cosa i l'altra, posen en entredit la *capacitat* d'educar de la família en aquests contextos, i sens dubte demanaria en l'actualitat una gran capacitat d'autoregeneració familiar i de renovació intensa de les coresponsabilitats educatives, retornant el rol adult a l'adult, i el d'infant, a l'infant.

El paper de l'adult sembla infantilitzar-se per diversos mecanismes de reacció davant les seves responsabilitats educadores o de referència moral

En aquest sentit, també la societat hauria de veure en aquest repte una qüestió fonamental, i facilitar al màxim processos com els de la conciliació de la vida familiar-laboral, facilitació dels rols parentals i les seves obligacions derivades, així com el suport diversificat d'índole administratiu, econòmic, social, sanitari,... per a les famílies amb fills.

A tall de cloenda, i tornant al repte crític de l'educació familiar, i la seva rellevància en el món d'avui, voldria emfasitzar allò que considero són “*condicions de possibilitat*”, més enllà de les seves pròpies dificultats/reptes estructurals i socials, llargament relacionades en aquest article.

- En primer lloc, subratllar que per desenvolupar qualsevol tasca educativa cal *ser-hi presents*. Per simple i elemental que pugui semblar aquest enunciat, proposo una severa i profunda reflexió a les famílies o institucions educadores que n'assumeixen el seu rol, entorn d'aquesta condició de possibilitat. No serveix de res tot el que s'exposa i reflexiona a l'entorn del fet educatiu, si no *hi som*. Un dels impediments contemporanis per a la tasca educativa de la família és la delegació de la mateixa presència. Massa sovint *altres* ens cobreixen les espatlles. Hem d'insistir en què l'única possibilitat d'*influència educativa*”, en un context familiar, resideix (molt més enllà de pretendre educar familiarment “en virtual”) en la presència. A la presència dels dos: pares/tutors i fills. Més enllà de les dificultats que genera la mateixa i comprensible lluita per la supervivència, que passa sovint per l'atenció màxima a les respectives feines i els seus horaris, sovint aparentment irreconciliables, caldria preguntar-se per la nostra capacitat de prioritzar, quan i com sigui possible, els llocs i espais de trobada, de conversa, de joc, d'espontaneïtat relacional. Ja hem dit més amunt que l'impacte més rellevant de l'educació familiar s'esdevé per la força de la pedagogia de la quotidianitat. Una pedagogia que arrela en l'aprenentatge vicari de petits, i de més grans, en l'aprenentatge discursiu i moral, des de la dialèctica de l'amor. Aquesta pedagogia no pot sorgir en cap altre espai educatiu, perquè en tot altre espai educatiu les relacions són condicionades, sempre. Més que mai, en un món tan virtual, a la família, cal *ser-hi*, cal comunicar-se “*tête a tête*”, cal escoltar el relat, la narració. Cal *ser-hi* i compartir; cal *ser-hi* i emocionar-se junts; cal *ser-hi* i exigir-se, comprometre's mútuament; cal *ser-hi* i aprendre junts; cal *ser-hi* per estimar-se.
- En segon lloc caldrà també ser *referents*. Referents argumentals -no merament heterònoms- d'una manera d'entendre un determinat conjunt de valors i aspiracions. Si la família no és referent d'una manera de procedir, d'una manera d'actuar, de fer, d'estimar, tindrem l'educació en el buit, en la permissivitat buida de proposta prèvia. Molt sovint els remordiments dels referents paterns per una deficitària atenció en el fet de ser *presents*, ens fa dimitir a favor de la complaença i la màxima deixadesa moral-ètica. Una complaença filial borrosa que passa pel sí al consum irracional, pel sí a la facilitació, el sí a la laxitud comportamental, el sí al premi sense esforç. I res d'això garanteix el desenvolupament que potser desitjaríem abans de cedir en tot.

- En tercer lloc, i més en el context d'avui, cal ser *aprenents*. La nostra s'està convertint en una cibercultura que posa en crisi el *rol* de l'educador i l'educand. Tots dos es confonen i perd força el sentit clàssic de la transmissió vertical de cultura relació pares-fills. L'evidència dels fets desaconsella una adaptació crítica a les noves circumstàncies, nous coneixements i canvis que concorren en el nostre entorn. Els nostres fills han de captar la nostra actitud *aprenent* i dialogada, més com a garantia de proximitat, d'estima, de respecte, que no pas d'abandonament total. Les generacions actuals d'infants i adolescents, són les primeres generacions que des de ben petits poden *ensenyar* als pares moltes coses abans del que era previsible. Els nadius digitals ens desborden, per exemple, amb els seus coneixements sociotecnològics digitals. Aprofitem l'ocasió. La resistència a canviar els rols no atorga cap autoritat moral afegida. Podem ensenyar que som els primers en ser capaços d'aprendre a aprendre, al llarg de tota la vida, quan aquesta relació esdevé bidireccional, plena, oberta i rica en la consideració del passat, present i futur de la societat, i en el respecte mutu intergeneracional.

La resistència a canviar els rols no atorga cap autoritat moral afegida

Jordi Riera i Romaní
Catedràtic d'Educació URL,
Professor Titular de Pedagogia-FPCEE-Blanquerna
Universitat Ramon Llull

Bibliografia

- Boutin, G.; Durning, P.** (1997), *Intervenciones socioeducativas en el medio familiar*. Ed. Narcea. Madrid.
- Cardús, S.** (2007), *El desconcierto de la educación : las claves para entender el papel de la familia, la escuela, los valores, los adolescentes, la televisión y la inseguridad del futuro*. Ediciones Paidós Ibérica, S.A. Barcelona.
- Comellas, M. J. (2010), *Familia y escuela : compartir la educación*. Editorial Graó. Barcelona.
- Davies, B.** (1995), "Windows on the family". *Canadian Nurse*, 9, 37-41.
- Dickinson, M.A. et al.** (1998), "Determinantes sociales en la cohesión y adaptabilidad familiar" *Atención primaria*, 21(5), 275-282.
- Flaquer, L.** (1999), *La estrella menguante del padre*. Ariel. Barcelona.
- García, A.** (2011). *Sociedad, familia y educación desde una aproximación sociológica*. Padilla Libros, Sevilla.
- García, J.M. et al.** (1999), "Conflictos en la familia y la escuela". *Padres y maestros*, 245, 3-29.
- Gervilla, A.** (2009). *Familia y educación familiar : conceptos clave, situación actual y valores*. Ed. Narcea. Madrid.

- Gimeno, A.** (1999), *La familia: el desafío de la diversidad*. Ariel. Barcelona.
- Gracia, E.; Musitu, G.** (2000), *Psicología social de la familia*. Paidós. Barcelona.
- Grup de treball “Infància i família”** del Col·legi Oficial de DTS i AA.SS. de Catalunya. (1999). “Infància i família: els maltractaments institucionals”. *Revista de Treball Social*, 155, 8-33.
- Leleu, M. et al.** (2000). “Modelos familiares: diversidad”. *Políticas sociales en Europa*, 7, 5-129.
- Lillo, P.** (2008) *Familia y educación*. Ediciones Corintia S.R.L. Almería.
- Lipovetsky, G.** (2006), *Los tiempos hipermodernos*. Ed. Anagrama. Barcelona.
- Meltzer, D.; Harris, M.** (1989), *El paper educatiu de la família: un model psicoanalític del procés d'aprenentatge*. Espaxs. Barcelona.
- Riera, J.** (2002), “Educación y familia”. A: Carles Pérez, (coord.), *La familia: nuevas aportaciones*. (cap.-8). EDB. Barcelona.
- Riera, J.** (2007), “Per un nou marc de relacions entre la família, l'escola i la societat”. A: Jordi Riera; Enric Roca (coords.), *Reflexions sobre l'educació en una societat coresponsable*. (pp 13-30). Cossetània edicions. Tarragona.
- Quintana, J.M.** (1993), *Pedagogía familiar*. Narcea. Madrid.
- Rodrigo, M.J.; Palacios, J.**, coords. (1998), *Familia y desarrollo humano*. Alianza Editorial. Madrid.
- Sampere, E. et al.** (1995), “Canvis a la família moderna”. *Rambla 12*, 7, 16-52.
- Subirats, J.; Albaigés, B.** (2006), *Educació i Comunitat*. (Col·lecció Finestra Oberta, núm 48). Fundació Jaume Bofill. Barcelona.
- Vila, I.** (1995), “Familia y escuela”. *Rev. Aula de innovación educativa*, pp: 72-76.
- VV.AA.** (1995). *Nous models de família en l'entorn urbà*. Fundació Vidal i Barraquer. Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- VV.AA** (2003), *Comunicación y conflictos entre hijos y padres*. Ediciones Fundación de ayuda contra la drogadicción FAD. Madrid.

-
- 1 Com ja hem exposat llargament en el llibre (2007) *Reflexions sobre l'educació en una societat coresponsable*, de VVAA. Editorial Cossetània, Barcelona.
 - 2 Subirats, J i Albaigés, B. (2006). *Educació i Comunitat*. (Col·lecció Finestra Oberta, núm 48). Fundació Jaume Bofill. Barcelona.
 - 3 Lipovetsky, G. (2006). *Los tiempos hipermodernos*. Barcelona, Ed. Anagrama. Barcelona.
 - 4 FAD (2003). *Hijos y padres, comunicación y conflictos*.
-